

1. BÖLÜM

ÖĞRENME KURAMLARI

Giriş

Öğrenme kuramlarına baktığımızda her birinin öğrenmeye farklı bir açıdan yaklaştığını ancak birbirlerini tümden reddetmediklerini görürüz. Öğrenme kuramlarının her biri gerek bakış açısı ile gerekse altını çizdikleri çeşitli kavram ve açılımları ile eğitim bilimine katkı sunmuşlar ve sunmaktadırlar. Eğitimciler olarak bize düşen her kuramı ve kuramın öğrenme yaklaşımını bilmek; bize, derse ve konumuza uygun olanı, uygun olan yer ve zamanda kullanmaktır. Elbette bilişsel yaklaşıma ilişkin öğrenme stratejilerini kullanan bir öğretmen aynı zamanda pekiştirme tarifelerinden de yararlanabilen ve model olduğunun da bilincinde olmalıdır.

Bu bölümde öncelikle öğrenme kavramı ve öğrenmeye etki eden faktörler üzerinde durulacak daha sonra ise öğrenme kuramları kısaca ele alınacaktır. Son olarak açıklanacak öğrenme kuramlarının çok da dışında olmamakla birlikte adlarından sıkça bahsedilen ve öne çıkan bazı kavram ve yaklaşımlardan bahsedilecektir.

1. Öğrenme Nedir?

Meydan Larousse' ta belli bilgi, beceri ve anlayışlar edinme; yeti ve yeteneklerini geliştirme olarak tanımlanan öğrenme kavramını eğitim bilimlerindeki genel kabul görüşü ile yaşantı ürünü, kalıcı izli davranış değişikliği meydana getirme süreci olarak tanımlayabiliriz. Öğrenme ile ilgili tanım ve açıklamalara bakıldığında genelde dikkati çeken bazı noktalar olduğu görülür.

- ✓ yaşantı ürünü olması
- ✓ kalıcı olması
- ✓ davranış değişikliği meydana gelmesi
- ✓ süreç olması

Konumuz eğitim olduğuna göre eğitim sistemi açısından bakıldığında amaç istendik yönde davranış değişikliği meydana getirmektir. Ancak ne yazık ki eğitim sistemi içinde kazandırılan davranışlar her zaman istenen yönde ki davranışlar değildir. Söz kesme, dinlememe, yalan söyleme, hilecilik (kop-

ya çekme), şiddet gibi pek çok olumsuz davranışın eğitim sistemimiz içinde öğretmenin olumsuz model olması ya da yanlış davranışları pekiştirmesi gibi pek çok nedenle kazanıldığı görülmektedir.

2. Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler

Bir öğrenme durumunda öğrenen, öğrenme stratejisi, öğrenilen, öğreten ve öğrenme ortamı olmak üzere beş öge bulunmaktadır (Bacanlı, 2003). Bu beş ögeyi hayatın bir çok alanında görürüz ve burada pek çok örnek verebiliriz. Ancak bu kitaptaki hedef kitlemiz öğretmenler olduğu için konular daha çok eğitim sistemine dönük ele alınarak örneklenecektir.

- ✓ Öğrenen ile ilgili faktörler: Bu faktörler, "eğitim süreci içinde eğitim ve öğretim süreçlerini bir bütün olarak yaşayan ve bu yaşantı sonucunda, bilişsel (cognitive), duyuşsal (affektive), devrnişsel (psiko-motor) davranışları yanında, törel (etik) davranışları da amaçlı ve olumlu yönde değiştirilmek istenen kişi (Topses, 2000)" olarak tanımlanan öğrencinin sahip olması gereken özelliklerle ilgilidir.

Türe Özgü Hazır Oluş: Öğrenilecek davranış için gerekli olan biyolojik donanıma sahip olmayı ifade eder. Örneğin insanlar uçmayı öğrenemezler, çünkü biyolojik olarak uçmaya temel oluşturacak organlara sahip değillerdir.

Olgunlaşma: İlgili davranışı öğrenebilmek için gerekli olan fiziksel ve zihinsel gelişmişlik düzeyine ulaşılmış olması gereklidir. Örneğin iki yaşında okuma yazma öğrenilmesi mümkün değildir. Olgunlaşma sürecinin en önemli özelliği öğrenmeden bağımsız olmasıdır. Örneğin bebeklerin ayağa kalkması ve yürümesi sinir ve kas sisteminde ki gelişme sonucu ortaya çıkar. Olgunlaşma sürecinin bir başka özelliği ise hızının ve düzeyinin türe özgü olmasıdır. Örneğin köpek yavrusunun ayağa kalkma süresi ile insan yavrusununki bir birinden farklıdır. Öğrenme ancak organizma o davranış için gerekli olan olgunluğa eriştiği zaman mümkündür. Çocukları okula kayıtlı ederken aranan 72 aylık olma şartı bu nedenledir. Bazı istisnalar hariç *çocukun* el kaslarının yazı yazabilecek düzeye gelmesi ve zihinsel işlemleri (okuma yazma, dört işlem ..vs.) yapabilmesi ancak bu süreyi dolduranlarda mümkün olmaktadır. Bu nedenle eğer çocuğun fiziksel gelişimi geri ise bazen okula kaydı bir yıl ertelenebilmektedir.

Genel Uyarılmışlık Düzeyi: Uyarılmışlık düzeyi bireyin öğrenmesini etkiler. Uyarılmışlık düzeyi çok düşük olan kişi de uyarılmışlık düzeyi çok yüksek olan kişi de öğrenemez. Öğrenme için normal bir uyarılmışlık düzeyi ve orta derecede bir kaygı durumu gereklidir. Örneğin sıcaklık kişinin uyarılma düzeyini düşürmektedir ve aşırı sıcak bir ortamda öğrenme performansı düşmektedir. Öte yandan sınıfta öğretmen tarafından arkadaşlarının dayak yiyişine şahit olmuş öğrencilerin yüksek uyarılmışlık ve her an kendilerine dönebilecek olan bu şiddete karşı duydukları korku ve aşırı kaygı durumunda öğrenme performanslarının yüksek olması da beklenemez. Sınıfta şiddet uygulayan yada öğrenciyi şiddetle tehdit eden öğretmenlerin, sınıfta sağladıkları sessizlikle, ödevlerin tıkr tıkr yaptılışıyla ve öğrencilerin süt dökmüş kedi gibi olmaları ile gurur duyduklarına şahit oluruz. Oysa bunların hiçbirisi gerçek anlamda öğrenmenin meydana geldiğini göstermez, böyle bir ortamda öğrenilen bilgide davranışta yüzeysel olur ve öğrencide kalıcı bir davranış değişikliği meydana gelmez.

Geçmiş Yaşantılar ve Edinilmiş Bilgiler: Öğrenme için ön bilgilerin yada öğrenmeyi kolaylaştıracak ek bilgilerin de bulunması gerekir. Örneğin denklemleri öğrenecek olan bir kişinin dört işlemi öğrenmiş olması; dört işlemi öğrenecek bir kişinin de rakamları öğrenmiş olması gerekir. Eğitimin sekiz yıla çıkarılması ve temel eğitimin zorunlu olması ile birlikte ilköğretimde sınıfta kalmadan geçen öğrenciler liseye gelmekte ve orta öğretimde öğretmenlerin en önemli eleştirisi de bu yönde olmakta: öğrencilerin gerekli temel bilgileri almadan liseye kadar geldiklerini iddia etmektedirler. Gerçekten lise sıralarında doğru düzgün okumayı bilmeyen, yazamayan basit dört işlem becerisi dahi olmayan öğrencilerle karşılaşmaktayız. Ancak burada asıl sorun, ki tartışılması gereken de budur, bu öğrencilerin sınıfta kalmasından çok 8 yıllık eğitim sürecinin ona bir şey verememiş olmasıdır. Bu noktada eğitim sisteminde tüm bileşenleri ile sorgulanması gereken bir sorun olduğu açıkça görülmektedir. Sayısını tam hatırlayamamakla birlikte bu sene ÖSS de oldukça fazla sayıda öğrencinin(yaklaşık 24.000) 0 puan almış olması 11 yıllık eğitim sürecinde öğrencilere ne verildiğinin sorgulanması ve sistemin masaya yatırılması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Motivasyon: Motivasyon öğrenmeyi istemek ve ihtiyaç duymakla ilgilidir. Örneğin tatil yörelerinde seyyar satıcıların hatta pazara domates satmaya

gelen köylülerin dahi, o yöreye gelen turist çoğunluğunun dilini, kendini ifade edecek ve ürününü satacak düzeyde öğrenmiş olması yüksek motivasyona örnek gösterilebilir. Bizim öğrencilerimizin genelde "hocam yaa, bunlar ne işimize yarayacak ki?" şeklinde ki yakınmalarına pek yabancı değildir. Belki de aşırı kapsamlı ve birazda ezberci olan müfredat programlarımızın gerçek hayatla bağlantısını çok da fazla sağlayamamakta; öğrenme isteği, o bilgi ve davranışa ihtiyaç yaratamamaktayız.

- ✓ **Öğrenme Yöntemi ile İlgili Faktörler:** Tekrar etme, planlı çalışma, özet çıkarma, not tutma, okuyarak ya da yazarak öğrenme gibi etkili ders çalışma yöntem ve tekniklerinin kullanımı öğrenmeyi etkiler. Etkili öğrenme ve ders çalışma yolları ve benzer isimlerle çıkan kitaplar son yıllarda çok satılmaktadır. Öğrenme yönteminin etkililiği öğrenciden öğrenciye değişir. Bazı öğrenciler de sözel öğrenme daha yüksekken bir diğerinde görsel öğeler daha baskın olabilir. Önemli olan her öğrencinin kendini tanıması ve kendisine en uygun olan tekniği kullanarak ders çalışmasıdır. Öte yandan öğretmenlerin mümkün olduğunca fazla ve çeşitli araç gereç kullanarak, en fazla sayıda duyuya hitap eden yöntem ve tekniklerle derslerini renklendirmeleri her öğrenciye o öğrenci için geçerli olan öğrenme yolu ile ulaşmaları ihtimalini artıracak ve öğrenilen davranışın kalıcılığını etkileyecektir.
- ✓ **Öğrenme Ortamı ile İlgili Faktörler:** Öğrenme ortamına ait ses, ışık, ısı, havadar olup olmama, genişlik, renk, araç-gereç, fiziksel donanım gibi özellikler öğrenmeyi etkiler. Örneğin aşırı sıcak ve havasız ya da loş ortamlarda öğrenme performansı düşer. Odanın aşırı büyük ya da küçük oluşu yada ortamdaki gürültü faktörü öğrenmeyi olumsuz etkilemektedir. Çok kalabalık sınıflarda öğrenme performansının düşeceği de açıktır.
- ✓ **Öğrenilen ile İlgili Faktörler:** Öğrenilecek konunun karmaşıklık düzeyi, kolay sınıflandırılabilir olup olmaması, şemalar halinde ifade edilip edilememesi gibi yapısal özellikleri öğrenmeyi etkiler.
- ✓ **Öğreten ile İlgili Faktörler:** Öğretenin gerekli donanıma sahip olup olmaması, pedagojik formasyonu, öğretilen konuya uygun olan öğretim yöntemini kullanıp kullanmaması, bazı kişisel özellikleri (örneğin: öfkeli oluşu, sürekli bıyığı ile oynayıp dikkat dağıtması gibi) öğrenmeyi etkiler.

Son yıllarda eğitim bilimi alanında sıkça bahsedilen etkili öğretim kavramı, Kyriacou (1997) tarafından etkili öğrenmeyi sağlayan etkinlikler olarak tanımlanmakta ve etkili öğretimi oluşturan değişkenler öğrenci, öğretmen, konu ve okul olarak sıralanmaktadır. Yapılan araştırmalar öğretmen tutum ve davranışlarının öğrencileri doğrudan etkilediğini göstermektedir (Brophy,1979). Peki öğretmenlerin bu tutum ve davranışlarını belirleyen faktörler nelerdir? Yapılan araştırmalara göre öğretmen davranışını etkileyen faktörler şöyle sıralanmaktadır (Coşkun ve Coşkun, 2000):

- ❖ Ülke ile ilgili faktörler
- ❖ Öğretmenin yaşam deneyimi ile ilgili faktörler
- ❖ Öğretmen yetiştirme politikaları ile ilgili faktörler
- ❖ Okulun yapısı ile ilgili faktörler

Ülke ile ilgili Faktörler:

- Ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı
- Eğitime verilen önem ve bütçeden ayrılan pay
- Resmi ideoloji

Bir ülkedeki resmi ideoloji eğitim sistemi üzerinde direk etkisi olan en önemli faktörlerden bir tanesidir. Örneğin ülkenin yönetim biçimi şeriatla eğitim, dini hükümlere göre gerçekleşecektir. Öte yandan sadece hükümet değişimleri bile eğitim sisteminde köklü değişimlere neden olabilmektedir. Örneğin bizim ülkemizde her 4-5 yılda bir yeni iktidarın dünya görüşüne paralel değişimler dolaylı olarak eğitim sisteminde kendini gösterir. Bir ülkede eğitime verilen önemi bütçeden ayrılan paya bakarak da anlayabiliriz. En yüksek payı eğitime ayıran bir ülke ile en düşük bütçe payını eğitime ayıran bir ülkenin kalkınmışlık düzeyleri kuşkusuz farklı olacaktır.

Öğretmenin Yaşam Deneyimi:

- Öğretmenin yetiştiği ortam
- Öğretmenin sosyo -ekonomik ve kültürel yapısı
- Ekonomik doyum
- « Kendini geliştirme isteği

Öğretmenin yetiştiği ortam her şeyden önce öğretmenin dünya görüşü üzerinde etkili olacaktır. Bu da zaten öğretmenin genel tutumu üzerinde direk

etkilidir. Öte yandan öğretmenliği seçiş nedeni öğretmenin mesleki doyumunu etkiler. Mecbur kaldığı için mi seçmiştir, öğrencilerle iletişim kurmaktan hoşlanır mı yoksa hayatı boyunca çocuklardan nefret mi etmiştir? Aldığı para geçimini sağlamakta ve kendisini sosyo - kültürel anlamda geliştirmesine yetmekte midir? Öğretmenin kendini öğretmenlik alanında geliştirme isteği duyup duymaması mesleki doyumunu ile ilgilidir. Öğretmen eğer kendi alanında iş bulamadığı için, yaşam şartları yüzünden öğretmenlik yapmaya başlamışsa öğretmen olmanın idealist felsefesinden çok uzakta olacaktır; bu durumda onun için yapılması gereken okulda yada sınıfta zorunlu olan bu süreyi bir şekilde geçirip mesaiyi tamamlaması olacaktır. Mesleki doyum kişinin elde ettiği saygınlık ve yaptığı işin karşılığını maddi olarak alıp alamaması ile de ilgilidir. Öğretmenlerin toplumsal hayatta hakları olan saygınlığı göremedikleri ne yazık ki bir gerçektir. Peki yaşamlarını sürdürebilecekleri maaşı almakta mıdır? Elbette hayır, ne yazık ki öğretmenlerin büyük çoğunluğu çeşitli ek işler yaparak yaşamaya çalışmaktadır. Bu konumdaki bir öğretmenin mesleğine yabancılaşması, mesleki idealizmini yitirmesi ve kendini geliştirmek istememesi de bu durumda kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öğretmen Yetiştirme Politikaları:

⁸ Öğretmen yetiştirme programlarının niteliği

- Hizmet içi eğitim süreçleri
- Örnek alınan öğretmenler

Eğitim fakültelerinde verilen eğitimin niteliği, uygulanan politikalar öğretmen davranışlarını etkiler. Örneğin daha önceleri 2 yıllık ön lisans eğitimi ile sınıf öğretmeni yetiştirilirken artık dört yıllık lisans eğitimi verilmektedir. Öğretmen yetiştirme politikalarına başka bir örnek, 1998 yılında eğitimin yeniden yapılandırılması kapsamında yaratıcı dramın, eğitim fakültelerinde zorunlu ve seçmeli ders olarak okutulmaya başlanması verilebilir. Öğretmen yetiştirme politikalarına baktığımızda bu konudaki en büyük çıkmazı fen- edebiyat fakültelerinin oluşturmakta olduğunu söyleyebiliriz. Ne yazık ki toplumsal hayatta yeterli istihdam alanı olmayan bu bölümler her yıl yüzlerce mezun vermekte, bu mezunlar üniversiteli işsizler yığınını oluşturmakta, bir süre sonra ise öğretmen açığı buradan karşılanmaya çalışılmaktadır. Yapılan yanlışlar başka yanlışlarla düzeltilmeye çalışılmaktadır. Sınıf öğret-

meni çocuk üzerinde ana babasından sonra direk etkisi olan en önemli kişidir. Ve tam beş yıl süre ile en temel davranış ve bilgiler onun tarafından çocuğa verilir. Öle yandan okullardaki rehberlik kadrosuna psikolojik danışman ve psikologlar dışında ki kişilerin atanması da aynı derecede sakıncalıdır. Alanın doğası gereği öğrencileri direk etkileme ve yönlendirme konumuna sahip olan bu kişilerin gerekli eğitime sahip olmadan bu işi yapmaları; mesleki olarak neye, nasıl, ne kadar ve nereye kadar müdahale edebileceklerini bilmemeleri çok büyük riskleri de içinde barındırmaktadır. Çünkü herhangi bir şekilde travma yaşayan, intihar girişiminde bulunan ya da bulunmayı düşünen, şiddete maruz kalmış risk altındaki öğrencilerle karşı karşıya gelme ihtimali okulda en fazla olan kişi kuşkusuz alanı olduğu için rehber öğretmendir. Böyle bir duruma müdahale edebilme ise kesinlikle uzmanlık gerektirir. Burada yapılması gereken fen-edebiyat fakültesi mezunlarına toplumsal hayatta istihdam alanı açmak yada fen- edebiyat fakültelerine ihtiyaç oranında öğrenci alarak kontenjanlarını gerçekçi hale getirmek, eğitim fakültelerinin kontenjanlarını ise ihtiyaç oranında artırmaktır.

Okulun Yapısı:

- Okul - öğrenci özellikleri
- Çevrenin sosyo- ekonomik kültürel yapısı

Okulun bulunduğu çevre ve genel aile profili öğretmen davranışlarını etkiler. Örneğin Ankara'daki bir okul ve o okulun kültürü ile Hakkari'deki bir okul ve o okulun kültürü arasında belirgin farklar olacaktır. Her iki ortamda aynı öğretmenin aynı tutum ve davranışı göstereceğini düşünmek biraz hayalcilik olur. Mevcut çevre gerek öğrencinin gerekse ailenin eğitimden beklentilerinde zaten farklılıklar yaratacaktır. Aynı ilin farklı semtlerinde bile tutum ve davranışlar değişiklik göstermektedir. Üç- beş çalışanlı küçük bir okulda tuvaletlerden bahçeye bahçeden çatıya her şeyden sorumlu olan bir öğretmen ile; elli - altmış çalışanlı bir okulda sadece kendi sınıfından ya da girdiği dersten sorumlu olan öğretmenin tutum ve davranışları da farklı olacaktır.

Öğretmen tutum ve davranışlarının öğrenciler üzerindeki etkisi düşünüldüğünde etkili bir öğretilerde bulunması gereken niteliklerin açık olarak tanımlanmasının gerekliliğinin önem kazandığı söylenebilir. Literatüre bakıldığında (Çakmak, 2001): Clemson ve Craft (1981), Stanton (1985), Berliner

(1987), Richardson ve Stopp (1987), Kutnick ve Jules (1993), Doveston (1995), Aksoy (1998), Özdemir ve Yalın (1998), Erden (1998), Ayers ve Gray (1998) Küçükahmet (1999) gibi bazı araştırmacıların etkili bir öğretmenin sahip olması gereken özellik ve yeterlilikler üzerine çeşitli çalışmalar yaptıkları görülür. Arada bazı farklılıklar olmakla birlikte bulunan sonuçlar genel olarak şöyle sıralanabilir:

- ❖ Güçlü akademik yeterlilik ve alan bilgisi
- ❖ Mesleki olarak kendini yenileme ve geliştirme
- ❖ Yeni öğretim tekniklerini ve kaynaklarını kullanabilme
- ❖ Öğrencileri öğrenmeye güdüleyebilme
- ❖ Sunduğu konuya yönelik etkili öğretim stratejisi geliştirebilme
- ❖ Geliştirdiği/seçtiği öğretim stratejisini etkili bir şekilde uygulayabilme
- ❖ Değerlendirme
- ❖ Öğrenci performansını takip edebilme
- ❖ Öğrencilerle iyi ilişkiler kurabilme, etkili iletişim becerilerine sahip olma
- ❖ Güvenilir, açık ve tutarlı olma

Berliner (1987) ise diğer araştırmacılardan farklı olarak başarıyı ön planda tutar ve ancak sınıfında standart bir başarı tutturmuş olan öğretmene etkili öğretmen denilebileceğini iddia eder.

3. Öğrenme Kuramları

Bu bölümde öğrenme kuramları kısaca açıklanacaktır. Genel olarak kaynaklara bakıldığında davranışçı ve bilişsel olmak üzere iki temel öğrenme kuramından bahsedildiğini görmekteyiz. Davranışçı yaklaşım çevreyi çevre etkisini ön planda tutarken bilişsel yaklaşımın daha çok zihinsel süreçleri temel aldığı görülmektedir.

3.1. Davranışçı Yaklaşım Göre Öğrenme

Davranışçı yaklaşıma göre öğrenme uyarıcıya karşı tepki gösterme sürecidir. Gözlenebilir ve ölçülebilir olanı esas alan davranışçı yaklaşımda üç temel öğrenme süreci tanımlanır. Bunlar klasik koşullanma, edimsel koşullanma ve gözlem yolu ile öğrenmedir.

Klasik koşullanma: Pavlov'un zil sesi ve köpeğin tükürük salgılaması üzerine olan deneyini tüm öğretmenler daha önce duymuşlardır. Klasik koşullan-

mada öğrenme açısından en önemli kavramlardan biri genellemedir. "Klasik şartlanma durumunda, zil sesine karşı salya salgılamayı öğrenmiş olan köpeğin, bir süre sonra metronom sesine de aynı tepkiyi verdiği görülmüş ve bu olaya genelleme adı verilmiştir (Bacanlı, 2003)". İnsanların hatta tüm organizmaların genelleme becerisi olmasaydı her tür bilginin tekrar tekrar deneyim yolu ile öğrenilmesi gerekecekti ki kuşkusuz bu şekilde yaşam çok zor olacaktı. Klasik koşullanmanın öğrenme kuramlarına kazandırdığı bir diğer kavram ise ayırt etmedir. Örneğin: tesadüfen *baba* diyen ve bu davranışı pekiştirilen çocuk, farklı zamanlarda yine *babave* babaya benzeyen *dada*, *gaga* gibi sözleri farklı farklı kişilere tekrarlayacaktır. Ancak sadece *baba* dediğinde ve gerçek babasına *baba* dediğinde pekiştiriliyor olması bir süre sonra bu sözü sadece babasına kullanmasını ve *dada*, *gaga* gibi kelimeleri kullanmamasını sağlayacaktır, bu durumda ayırt etme gerçekleşmiş olur. Klasik koşullanmada organizma pasiftir, öğrenme rastlantısal olarak meydana gelir. Örneğin fobilerin ve batıl inançların oluşması bu şekilde olur. Merdiven altından geçen bir kişi düşer ve aynı rastlantı birkaç kez tekrarlanırsa kişi merdiven altından geçmenin uğursuzluk getirdiğine inanmaya başlar. Yeni aldığı kalemle sınava giren öğrenci hiç beklemediği halde yüksek not alınca bunu kalemin uğurlu oluşuna yorar ve bütün sınavlara o kalemle girmeye başlar.

Edimsel/ Operant Koşullanma : Organizmanın göstermiş olduğu bir davranışın pekiştirilerek tekrar edilme olasılığının artırılması ilkesine dayanır. Operant koşullanma klasik koşullanmadan farklı olarak organizmayı çevresi ile aktif ilişki içinde ele alır. Skinner ve Thomdike bu konuda adı geçen önemli bilim adamlarıdır. Bireyin bir davranışı olumlu sonuç verirse (pekişirse) bu davranışın yeniden ortaya çıkma olasılığı artar. Örneğin söz almadan konuşan öğrenciyi öğretmen dinlerse, öğrenci bu davranışı olumlu sonuç verdiği için aynı davranışı her derste tekrarlayacaktır. Bir davranışı hoş giden bir uyarıcının takip etmesine olumlu pekiştirme; hoş gitmeyen bir uyarıcının takip etmesine ise olumsuz pekiştirme denir. İstenmeyen bir davranışı ortadan kaldırmak için verilen nahoş uyarıcıya ise ceza denir. Bir öğrenci odasını topladığı için annesinin ona onun çok sevdiği kurabiyelerden ikram etmesi olumlu pekiştirmeye; parka çıkış hakkını yitirmemek için oda-

sini topluyor olması olumsuz pekiştirmeye; odasını dağıttığı için 3 hafta parka çıkmasının yasaklanması ise cezaya örnek verilebilir. Olumsuz pekiştirme ile cezayı bir birine karıştırmamak gerekir. Ceza istenmeyen davranışa verilir, olumsuz pekiştirme ise istenen davranış ortaya çıktığında ortamdan çekilir. Olumsuz pekiştireç istenen davranışın ortaya çıkma olasılığını artırır. Oysa ceza istenmeyen davranışın ortaya çıkma olasılığını azaltır (Cüceloğlu,1991).

Davranışçı yaklaşıma göre insan davranışları olumlu- olumsuz pekiştirme, sönme ve ceza sistemlerinin etkili ve planlı kullanılması ile biçimlendirilebilir. Öğretmenin sınıfta yapılan doğru davranışları pekiştirmesi öğrencinin başarısını etkiler. Ancak pekiştirme yapılırken dikkat edilmesi gereken bazı noktalar da vardır: Pekiştirenler:

- ✓ Mutlaka doğru davranışı takip etmelidir,
- ✓ Hangi davranışa verildiği belli olmalıdır,
- ✓ Öğrenciye, onun beklenti ve kişisel özelliklerine uygun olmalıdır,
- ✓ Mümkün olduğunca olumlu olmalıdır,
- ✓ Doğru davranıştan hemen sonra verilmelidir.

Gözlem Yoluyla Öğrenme/ Sosyal Öğrenme

Bandura' ya göre insan davranışları sadece pekiştirmeler yoluyla biçimlendirme ile değil, bilişsel, davranışsal ve çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşimleriyle açıklanabilir (Bacanlı,2003). Sosyal öğrenme: dikkat, hatırlama, uygulama ve güdüleme olmak üzere dört basamakta ortaya çıkar. Gündelik hayatımızda ki öğrenmelerin bir çoğu sosyal öğrenmedir yani modelleme yolu ile gözlemleyerek ve taklit ederek öğrenmedir. Öğretmeni birey açısından ana babasından sonra ki en etkili modeldir. Öğretmenin davranışları gözlem yoluyla çocuklar tarafından model alınarak kullanılmaktadır. Örneğin sigara içmek, şiddet kullanmak, alay etmek, söz kesmek gibi pek çok istenmeyen davranış öğretmenin model olma özelliği ile eğitim sistemimizde öğrencilere kazandırılmaktadır.

3.2. Bilişsel Yaklaşıma Göre Öğrenme

Hayvanlar üzerinde yapılan deney sonuçlarını insanlara genelleyen davranışçıların aksine bilişsel kuramcılar merkeze insanı koyarlar ve bazı zihin-

sel süreçlerin sadece insana özgü olabileceğini iddia ederler. Bilişsel yaklaşım uyarıcıların algılanması, kodlanması, yeni bilgilerin eskileri ile karşılaştırılması, belleğe depolama ve hatırlama gibi bilişsel süreçlerle ilgilenir ve öğrenme sürecini bu şekilde açıklar. Aslında eğitim sistemimizdeki temel sorunlardan bir tanesinin öğretilen konuların ve öğretiliş şekillerinin uzun süreli belleğe hitap etmemesi olduğu söylenebilir. Bilişsel yaklaşım üç öğrenme sürecinden bahseder. Bunlar kavrama yolu ile öğrenme, gizil öğrenme ve bilgi işlem yaklaşımıdır.

Kavrama yolu ile öğrenme daha çok öğrenme psikologlarınca açıklanan bir yaklaşımdır. Newton'un başına elma düşmesi ile yerçekimi kuvvetini bulması, Arşimed'in suyun kaldırma kuvvetini fark ederek hamamdan dışarı çıplak fırlaması gibi örnekler bu öğrenme türünü açıklar.

Gizil Öğrenme: Her hangi bir öğrenme amacı olmaksızın başka bir şey öğrenilirken farkında olmadan öğrenilen yan bilgileri ifade eder.

Bilgi işlem yaklaşımı ise duyuşsal kayıt, uzun ve kısa süreli bellek, dikkat ve hatırlama gibi kavramlarla öğrenme yaklaşımını açıklar. Dışarıdan gelen uyarıcılar beş duyu organımız tarafından alınır ve bu duyumlar duyuşsal kayıt adı verilen bilişsel bir süreci başlatırlar. Duyuşsal kayıta algı süreçleri önemlidir. Algılama sürecinin ise bazı özellikleri vardır:

- Algıda yakınlık : Birbirine yakın uyarıcılar birlikte algılanır.
Algıda benzerlik : Birbirine benzer olan uyarıcılar birlikte algılanır.
Algıda süreklilik : Kesintiler bütünleştirilir.
Algıda tamamlama : Eksik olan bölümler algıda tamamlanır.
Algıda seçicilik : İhtiyaca yönelik olan uyarıcı önce algılanır.

Uyarıcıların algılanmasında hangisini algılayacağımızı belirleyen en önemli süreç dikkattir. Dikkati ise içsel ve dışsal bazı faktörler etkilemektedir.

Dikkati etkileyen faktörler:

1. Uyarıcının özellikleri:
 - a. Şiddeti ve büyüklüğü: örneğin yüksek ses daha dikkat çekicidir.
 - b. Kontrast: Örneğin siyahlar arasındaki beyaz daha çok dikkat çeker.
 - c. Hareket: Örneğin duran bir uyarıcıya göre hareketli olan daha dikkat çekicidir.

- d. Tekrar: Bir defa görülen şey dikkat çekmeyebilir ama aynı şey birkaç kez üst üste görülür yada duyulursa dikkat çeker.
- e. Gariplik ve yenilik: Farklı ve ilginç olanlar dikkat çeker.
2. Bireysel özellikler:
- a. Beklentiler: Kişiler beklentilerine uygun olan uyarılara dikkat ederler.
- b. İhtiyaçlanAç olan bir kişinin dikkatini mağazalardan çok restoranlar çeker.
- c. İlgiler: Bir kitap fuarında bilim adamının dikkatini bilimsel yayınlar çekerken bir ev hanımının dikkatini daha çok magazin yayınları yada yemek kitapları çeker.

Bilginin sanal ortamda çok hızlı üretildiği ve bir o kadar da hızlı tüketildiği bir çağda mevcut bilgi birikimini aktarmaya çalışan bir eğitim yaklaşımının başarısız olacağı açıktır. Okullarda öğrencilere bir yandan belli disiplinlerin temel kavram ve ilkeleri öğretilirken diğer yandan öğrenme yolları öğretilmelidir. Bu noktada bilişsel yaklaşımın temel ilkeleri ve öğrenme öğretme stratejileri önem kazanmaktadır. Nedir bunlar:

- ✓ Özet çıkarma
- ✓ Grafik ve şemalar kullanma
- ✓ Değerlendirme soruları
- ✓ Sınavdan sonra dönüt düzeltme verme
- ✓ Kodlayarak hafızaya alma
- ✓ Hatırlatma tekniklerini kullanma
- ✓ Önemli ve önemsiz bilgiyi ayırt etme
 - konu/ ünite/bölüm /ders başında hedeflerin söylenmesi
 - işlenecek kavramların ve konu başlıklarının sınıfta genel olarak gözden geçirilmesi, konunun ana hatlarının belirlenmesi
 - önemli yerleri vurgulama, altını çizme, not alma
 - sınavlarda hedefe uygun soru sorma
 - yazı tahtasına önemli yerleri yazma

Son zamanlarda sıkça yayınlanan bellek eğitimine ve etkili öğrenmeye ilişkin olan kitaplar, bu konuda daha ayrıntılı bilgi vermekte, konuyla ilgili yöntem ve teknikleri açıklamaktadırlar. Örnek olması açısından sıklıkla kullanılan hatırlatın teknikler kısaca açıklanacaktır. Buzan (1996) bellek eğitimi ve hatırlama tekniklerinin köken olarak yunanlılara dayandığını ve genel olarak temel

bellek ilkelerine dayandığını iddia eder. Bunlar hayal gücü, ilişki, abartma, küçültme (hayali imajları daha dâ küçültme), saçmalık, mizah, renk, ritim, hareket, beş duyu, duygusallık, cinsellik, düzen ve sıralama, rakam, yer değiştirme gibi ilkelerdir. Hatırlamamız gereken şeyleri belleğimize kodlarken kullanılan bu özellikler bizim daha kolay anımsamamızı sağlar. Çünkü örneğin komik ve tuhaf olanı sıradan olana göre daha kolay hatırlarız.

Yaygın olarak kullanılan hatırlatıcı teknikler (Good & Brophy, 1986; Buzan, 1996; Selçuk; 2001; Bacanlı, 2003) şunlardır:

Çağrışım Sistemi: Yukarda sayılan tuhaflık, komiklik, küçültme, büyültme, saçmalık gibi öğelerin yaratıcı ve hayal gücüne dayalı olarak kullanılması, hatırlanması gereken şeylerin öyküleştirilerek hatırlanması esasına dayanır. Aşağıda bahsedilen bir çok tekniğin özünde zaten çağrışım sistemini kullanmaktadır. Örneğin hatırlamamız gereken şöyle bir listemiz olsun: *kadın, kapı, mandal, sandalye, sıradağ, yumurta, toprak, inci kolye, balkon, cadde.* Çağrışım sistemini kullanarak bu listeyi şöyle öyküleştirebiliriz:

"Çok şişman ama sıska bacaklı bir kadın, kapıdan geçmeye çalışmakta ama bir türlü geçememekte kapı eşiğinde debelenip durmakta olsun. Cebindeki renk renk mandallar yerlere saçılınsın, kadın yorgun düşüp bir sandalyeye otursun, sandalye kadının altında hiç görünmesin, küçülsün küçülsün ve kınliversin, ortaya çıkan sarsıntı bir depreme neden olsun ve evin parkeleri sıradağlar gibi kabarsın, kadın bu kaydırac gibi sıradağdan kaysın ve bir koli yumurtanın üstüne popo üstü düşsün, vicık vicık yumurtayı temizlemek için poposunu toprağa sürtsün, topraktan inci bir kolye bulsun, kolyesini şişko gerdanına takıp balkondan caddeye atlasın ve cadde boyu salına salına yürüsün."

Ne dersiniz, hiçbir anlam taşımayan bir listeyi sırası ile hatırlamak bu şekilde bir öykü ile daha kolay olmaz mı? İşte çağrışım sistemi hatırlanması gereken listeyi bu şekilde hayal gücünü kullanarak: tuhaf, acayip, komik öğeleri kullanarak öyküleştiriip hatırlama esasına dayanır. Unutulmaması gereken bu öyküleştirmeyi kullanırken her şeyi zihnimize görsel, işitsel, tatsal, kokusal ve dokunsal tüm duyuları kullanarak kaydetmemiz gerektiğidir.

Mandal Sistemi: Çağrışım sistemi gibi temel ve önemli bir sistem de mandal

sistemidir. Bu sistemi Buzan(1996) elbise askılarının bulunduğu bir gardiroba benzetir. Askılar aynı kalmaktadır ama elbiseler değişebilmektedir. Herkesin kendi askı sistemini oluşturması ile gerçekleşen bu sistemde askı/mandal olarak rakam-şekil, rakam-kafiye yada alfabe sistemi kullanılabilir. Rakam şekil yada rakam kafiye için öncelikle herkesin kendisi için birden ona kadar rakamları yazıp bu rakamları en iyi ifade eden şekilleri, sonrada kafiyeli sözcükleri düşünmesi ve her rakam için kendisine en uygun şekil ve kafiyeyi belirlemesi gerekir. Örneğin:

1-direk-kir; 2-ördek-tilki; 3- kibele- güç; 4-sandalye- tişört.....vs.

Bu örnekte 1 için *direk*, bu rakama benzeyen şekli, Avn'se 1 ile kafiye oluşturan sözcüğü gösterir. *Direk* rakam-şekil sisteminin, *kir* ise rakam-kafiye sisteminin elbise askıları olarak zihnimize kaydedilir. Artık yapılması gereken gerektiğinde bu askıya istediğimiz bilgileri asmaktır. Örneğin herhangi bir listenin birinci sırasında çocuk, ikinci sırasında kitap, üçüncü sırasında çatal, dördüncü sırasında ise halı olsun. Bu listeyi doğru sıralama ile hatırlamak için rakam-şekil, rakam-kafiye yada her ikisini birden kullanabiliriz:

1 .askı (direk-kir): *Yüksek bir direkte sallanan kirlili bir **çocuk**,*

2.askı (ördek-tilki): *Kitap okuyan **ördek**,*

3.askı (kibele-güç): *Elinde **çatal**, ördek yemeye çalışan kibele,*

4.askı (sandalye- tişört): *Halının üzerinde gıcırdayan bir sandalye olsun.*

*"Yüksek bir direkte sarayı gözetleyen kirlili bir **çocuk** vardır. İlerdeki sarayda bir masa, masada bir tabak, tabakta **kitap** okuyan bir ördek vardır. Kibele elinde **çatalı** ile ördeği yemeğe çalışmakta **halının** üzerindeki sandalye gıcır gıcır gıcırdamaktadır."*

Mandal sistemin üçüncüsü olan alfabe sisteminde ise rakamların yerine alfabe kullanılır ve her harf o sesle başlayan bir şekille kodlanır. Örneğin B-BEBEK; C-CİVCİVgibi. Birinci sınıf öğretmenlerinin sesleri tanıtırken kullandıkları bir yöntemdir.

Temel Sistem: Rakamların belirli harflerle kodlanması esasına dayanır.

0-S,Z; 1-DÜ; 2-N; 3-M; 4-R; 5-L; 6-J,Ş,Ç; 7-K; 8-F,V; 9-B,P. Sesli harflerin kod karşılığı yoktur. Örneğin hatırlamamız gereken sayı dizisi 345987065 olsun. Bu diziyi yukarıda ki kod sistemine göre düşünersek:

345987065: *Marullu biftek yiyen bir suçlu*, şeklinde kodlayabiliriz. Bu kelimeleri nasıl bulduğumuza bakalım:

345: M-R-L: marul

987: BP-FV-K: biftek

065: SZ-JŞÇ-L: suçlu

Romalı Oda Sistemi: Zihnimizde tüm ayrıntıları ile tasarladığımız bir odamız olsun. Hatırlamak istediğimiz şeyleri bu oda ve eşyaları ile ilişkilendirme esasına dayanan bir sistemdir. Örneğin benim odamın eski bir kapısı, kapısında bakırdan ve oymalı bir kapı tokmağı, kapının eski kocaman bir kilidi var, kapı açılınca beş basamak çıkıyor karşımıza ve beşinci basamaktan sonra iki tarafı gerçek çiçeklerle kaplı çok ince ve çok uzun bir koridor var...vs. Hatırlamam gereken şeyler sırası ile örneğin *yılan -kedi -fare -timsah* olsun. Bu hayvanları odama yerleştiriyorum:

"Kapımın yılan kabartmalı kapı tokmağına dokununca kapım gıcırtilarla açılıyor, birinci basamakta sere serpe uzanmış kedim kafasını miskince kaldırıncaya beşinci basamağın köşesinde saklanan fareyi görüp üzerine atılıyor ve bir kovalamacaya başlıyor, merdivenleri çıkınca koridordaki timsah derisi halım ayaklarımı gıdıkliyor. "

Yer Yöntemi: Romalı oda sistemine benzer. Hatırlanmak istenen bilgiyi ve sırasını doğru hatırlayabilmek için bilinen çevrenin ve mekanların özellikleri birlikte hatırlanır örn: beş duyunun öğretilmesinde okuldan gelirken karşılaşılan yerler hatırlatıcı olarak kullanılabilir:

"Okulun yanında bir çarşı var görmeye değerdir; ama 50 metre ilerdeki kasabın kokuları pek hoş değildir...; yada Türkiye'nin Cumhurbaşkanlarını sırası ile hatırlamak için evin tüm odalarını büyükten küçüğe ilk cumhurbaşkanından sonuncuya doğru eşleştirmek. "

Bağ Yöntemi: Çağrışım sistemi ile ilgilidir. Hatırlanması gereken bilgi için görsel imgeler oluşturulması şeklinde kullanılır. Hayal gücü önemlidir. *Kapı, yılan, zimba, kelebek, televizyon, adam, göz, yatak* kelimelerinin sırası ile hatırlanması gerekiyorsa şöyle bir öyküleştirme kullanılabilir:

"Kapıdan giren yılan zımbalanınca kelebek oldu televizyona kondu, bunu gören adam yataktan düştü. "

Kanca Yöntemi: Mandal sistemi ile ilgilidir. Yeni öğrenilen terimleri bilinenlere bağlamak esasına dayanır. Okul öncesinde kullanılan bir çok tekerle-

me bu yöntemle ilgilidir (örneğin: *mimi mini birler, çalışkandır ikiler, tem-beldir üçler...vb.* şeklindeki tekerleme sayma sayılarını öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır) .

Anahtar Yöntemi: Mandal sistemi ile ilgilidir. Bilgilerin eşleştirilerek hatırlanmasıdır. Tanıdık kelimelerin yabancı kelime ile eşleştirilmesi esasına dayanır. Örneğin 'Niyagara' ile 'ne yaygara' kelimelerinin eşleştirilerek hatırlanması.

Ritim Tekniği: Bilginin ahenkli bir ses dizisi haline getirilmesi (Örn: *saat dokuzu beş geçe/Atam Dolmabahçe' de...*).

İlk Harf Tekniği: ilgili kelimelerin ilk harflerinden oluşan kelimenin kodlanmasıdır. (örn: **TÜBİTAK**).

Cümle Tekniği: Baş harflerin alınıp yeni bir cümle oluşturulması.

(örn: *Periyotlar cetvelinin birinci sütunu için: Haydarpaşa Lisesinin Namuslu Kızlarından Rahia Casusu Fırlattı*)

3.3. Güdülenme ve Kişilik Kuramlarına Göre Öğrenme

Bu yaklaşım "öğrenmede bireyin güdülerinin doyurulmasını ve kişiliğinin gelişimini ön plana alır (Başaran,!" 965)." Psiko-dinamik kurama göre öğrenme birey için temel bir gereksinimdir ve birey doğumu ile birlikte kişiliğini kazanmak için bu sürecin içine girer. Öğrenme öğrenen için haz verici olmalıdır. Birey için asıl olan gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Gereksinimlerini karşılamak için çözdüğü her sorun bireyin öğrenme sürecidir.

Maslov/a göre güdülenmenin temelinde gereksinimler vardır. Bu gereksinimler birincil ve ikincil olarak ikiye ayrılır. Birincil gereksinimler fizyolojiktir ve organizmanın yaşamı için gereken temel gereksinimlerdir: açlık, susuzluk, cinsellik bunlardandır. İkincil gereksinimler ancak birincil gereksinimler karşılandığında ortaya çıkan ve gelişmeye dönük olan gereksinimlerdir. Güvenlik, ait olma, sevgi, takdir edilme, bilme-anlama, estetik ve son olarak piramidin en üstünde yer alan kendini gerçekleştirme gereksinimi ikincil gereksinimlerdir.

Selçuk (2001)güdülenmeyi etkileyen faktörleri şöyle sıralamıştır:

➡ Öğrenci ile ilgili faktörler :

- Yeteneklerle ilgili düşük ben kavramı
- Öğrenilmiş çaresizlik
- Düşük öz, yeterlilik

► Öğretmenle ilgili faktörler:

- Öğrencilerden fazla bir beklentisi olmadığını göstermesi
- Kendisini yetersiz algılaması sonucu öğretimi etkisizleştirilmesi

► Öğretim süreci ile ilgili faktörler:

- Rekabete sokma ve sosyal karşılaştırma yapma
- Temel amaçlardan çok performans vurgulama
- İçsel güdülenmeden çok dışsal güdülenmeye önem verme
- Yetersiz ders sunuşu

► Değerlendirme ile ilgili faktörler :

- Herkesin içinde değerlendirme yaparak başarı kaygısına yol açma
- Çaba yerine yeteneği önemseme
- Nota çok fazla önem verme

Woodworth'e göre ise birey gereksinimlerini/güdülerini karşılamaya çalışırken çeşitli engellerle karşılaşır ve karşılaştığı problemleri çözmeye çalışırken yeni bilgi, tutum ve beceriler öğrenmek zorunda kalır. Böylece öğrenmenin önemli bir işlevi olarak sorun çözme becerisinin karşımıza çıktığı söylenebilir.

Bacanlı 'nın (2003) davranışçı ve bilişselci öğrenme yaklaşımlarından başka üçüncü bir güç olarak tanımladığı insancıl yaklaşım Maslow'un belirlediği ilkeler üzerine Rogers tarafından geliştirilen öğrenci merkezli eğitim yaklaşımı ile yaygınlaşmıştır. Bu yaklaşıma göre ise asıl olan bireydir ve eğitimin merkezinde öğretilmesi gereken davranış değil, öğrenci bulunmalıdır. Bu yaklaşımı benimseyen kuramcılar bireyin duygu ve düşüncelerinin önemine dikkati çekerler, bireysel kimliğin ve sağlıklı bir benlik duygusunun gelişmesi için eğitimde duyuşsal öğeleri ön plana alırlar, etkili iletişim ve problem çözme berilerine sahip olma bu yaklaşımın temel aldığı kavramlardandır. İnsancıl yaklaşımlar arasında değer açıklama yaklaşımı, öğrenme stilleri yaklaşımı, işbirliğine dayalı öğrenme gibi yaklaşımlar sayılabilir.

4. Eğitimde Farklı Yaklaşımlar ve Kavramlar

Eğitim bilimi alanına bakıldığında bazılarının bilişsel bazılarının ise davranışsal yaklaşıma uygun düşün ya da bu yaklaşımlara destek veren; yeni açılımlar sunan yada eklemeler getiren çeşitli kavramların ve farklı yaklaşımların ortaya çıktığı ya da özellikle son zamanlarda adlarından sıkça bahset-

tirdikleri dikkati çekmektedir. Eğitim-Sen yayınları arasında çıkan 'Sınıfta Demokrasi' kitabında bu kavram ve yaklaşımların her birinin farklı akademisyenlerce ayrıntılı bir şekilde ele alındığını görmekteyiz. Aşağıda bu yaklaşımlardan bazıları kısaca özetlenecektir.

Eğitimde Kendini Gerçekleştirme

Demokratik toplumlarda insan davranışlarını belirleyen insan anlayışı şu ilkelere belirlenebilir (Kuzgun,2002):

- ✓ Her birey değerlidir.
- ✓ Her birey kişisel düşüncelerini ifade etmede özgürdür.
- ✓ Her bireyin kendini gerçekleştirme hakkı vardır. Yani bireyler sahip oldukları gizilgüçlerini kullanma ve geliştirme hakkına sahiptirler.
- ✓ Her birey kararlarının ve davranışlarının sorumluluğunu taşımalıdır.
- ✓ Bireysel hak ve özgürlüklere sahip olmak bireyci olmak değildir.
- ✓ Demokratik toplumun bireyi kul değil vatandaştır.
- ✓ Demokratik toplumun bireyi başkalarının görüşlerine açıktır.

Kendini gerçekleştirme kavramı, insanı, uyarılara mekanik olarak tepkide bulunan ya da çevresel uyarıcıların ayarlanması ile biçimlenecek bir varlık olarak görmeyen insancı psikoloji ekolüne aittir, insancı psikologlara göre insanın davranışları salt belli bir anda, fizyolojik bir gereksinimin yarattığı gerilimi azaltmak için ortaya çıkan tepkiler de değildir. İnsan davranışları gerilimin azaltılması ilkesi ile açıklanamaz. İnsanda yalnızca gereksinimleri giderme yada gerilimden kurtulma güdüleri değil; gelişme, yeni gereksinimler yaratma ve kendini aşma güdüleri de vardır. Kendini gerçekleştirme Rogers'a (1961) göre bireyin sahip olduğu kapasiteyi tam kullanmasıdır. Kendini gerçekleştiren insanların en önemli özelliği duygu ve yaşantılarını farkında olmaları, onları çarpıtma ya da bastırma gereği duymadan oldukları gibi algılamalarıdır. Maslow'a göre kendini gerçekleştiren insanların özellikleri şöyle sıralanır:

- ✓ Gerçeği olduğu gibi algılama,
- ✓ insanlığın sorunları ile ilgilenme,
- ✓ Kendine yeterli olma,
- ✓ Özgür ve özerk olabilme,

- ✓ Bireyselliği ve biricikliği koruma,
- ✓ İnsanlıkla özdeşim kurabilme,
- ✓ Kültürlenmeye karşı direnebilme.

EĞitimin nihai hedefi de bireyin kendini gerçekleştirmesidir. Kendini gerçekleştirmiş bireyin gelecek kuşaklara taşınması için öncelikle sınıflarda demokratik ortam yaratılmalı, her öğrencinin kendi bireysel kapasitesini en üst sınırına çıkarabilmesi için gerekli koşullar oluşturulmalıdır.

Özgürlük ÖĞrenme

Özünde bir kamu hizmeti olan eğitim, bir üst yapı kurumu olarak her zaman iktidarın bir aracı olmuş ve devletin istediği insan tipini yetiştirmeyi hedeflemiştir. Sanayi devrimi ile birlikte eğitimin bu işlevi çeşitli düşünürlerce sorgulanmaya başlamıştır. Bu sürece okulu bir iktidar fahişesi olarak gören ve toplumun okulsuzlaştırılmasını öneren Illich (1985) özgürlükçü öğrenme kavramı ile katılmıştır. Özgürlükçü eğitim anlayışına katkı sağlayan Rogers da (1969) "yaşamı sürdürmek istiyorsak, eğitimin amacı, öğrenmeyi ve değişimi kolaylaştırmak olmalıdır; çünkü eğitilmiş insan nasıl öğreneceğini bilen, kendini değişimlere uyarlayabilen ve yalnızca araştırmayla öğrenilen bilgiye güven duyan insandır." der. Demek ki bireyin temel yaşam güdüsü özünde kendini gerçekleştirmeye dönüktür; bu da, ancak özgür koşullarda yürütölen bir eğitimle sağlanabilir (şimşek, 2002).

şimşek (2002) özgürlükçü öğrenmenin dayandığı ilkeleri şöyle sıralamıştır:

- ✓ ÖĞrenme sürecinde en önemli öğe, örencinin kendisidir.
- ✓ ÖĞrenme, ancak bilinçli ve istekli bir çabayla gerçekleşebilir.
- ✓ ÖĞrenme sürecinde her dakika değerlidir.
- ✓ Hiç kimse başkasının öğrenmesine engel olmaz.
- ✓ ÖĞretmen ile öğrenciler arasındaki ilişki bir ortaklık ilişkisidir.
- ✓ Bilgi entelektöel bir süs değil yaşamı zenginleştirmenin bir aracıdır.
- ✓ ÖĞrenmeyi öğrenmek herkes için gerekli anahtardır.
- ✓ Herkes aklını kullanma hakkına sahiptir.
- ✓ Coşku duymadıkça öğrenme gerçekleşmez.
- ✓ ÖĞrenme nefes alma gibidir.
- ✓ ÖĞrenme tıpkı yaşam gibi sorumluluk ister.
- ✓ Gizil güçler, öğrenmede başarı için sağlam bir alt yapı oluşturur.

- ✓ Öğrenmede bireysel farklılıklar, özgürlüğün besleyicisidir.
- ✓ Her öğrenci kendisi ile gurur duyma hakkına sahiptir.
- ✓ Öğrenciler bağımsız davranabildikleri ölçüde özgürleşirler.

Yapıcı Öğrenme

Öğrenme öğretme alanındaki kuramlar genel çizgileri ile incelendiğinde, bunların nesnelci ve yapıcı olarak sınıflanabileceği görülür. Geleneksel olarak nitelendirilen öğretim uygulamaları temelde nesnelci görüşe dayalıdır. Bilgilerin bireyden bağımsız olarak dış dünyada var olduğunu kabul eden nesnelci görüş, öğretimin hedefini, bu bilgilerin öğrencilere olabildiğince etkili biçimde aktarılması olarak belirler (Deryakulu,2002). Daha önceki bölümde ele alınan davranışçı öğrenme kuramı ve bilişsel öğrenme kuramı nesnelci görüş içinde değerlendirilir. Yapıcı görüşe göre bilgi yada anlam bireysel olarak yapılandırılan bir şeydir; dolayısıyla dünyada hiçbir nesne, olay, olgu ya da kavrama ilişkin tek ve nesnel bir gerçeklikten bahsedilemez.

Yapıcı görüşe göre öğrenme, öğrencinin duyu organları aracılığı ile dış dünyadan algıladığı Belirli bir nesne, olay, olgu yada kavrama ilişkin zihninde kendi gerçeğini yapılandırması yada en azından önceki deneyimlerine dayalı olarak gerçeği yorumlaması sürecidir (Jonassen,1994). Yapıcı görüşte öğrenci etkindir, öğretmen öğrenciye yardımcıdır; gerçek durumlara dayalı sorun çözme öğrenme türü olarak kullanılır ve tündengelim esastır.

Kubaşık Öğrenme

Öğrencilerin küçük kümeler halinde iş birliğine dayalı olarak çalışmalarınıdır. Asıl olan bireysel başarı değil takım olarak başarılı olmaktır. Takımdakiler birbirlerinin öğrenmesinden sorumludurlar. Bu nedenle öğrenciler hem öğrenen hem öğreten rolündedirler. Bu öğrenme modelinde öğretmen danışman rolündedir.

Çalışkan'ın(2002) işbirliği becerileri değerlendirme formunda sıraladığı he-def davranışlar şunlardır:

- Grubun gelişmesi için uygun bilgi ve kaynaklar sağlama,
- Gerektiğinde, gruba karşı açık olma, görüşlerini paylaşma,
- « Gereksinimi olan grup elemanlarına bireysel destek ve yardım sağlama,
- Üyelerin katkılarını ön yargısız ve yapıcı olarak değerlendirme,

- » Kümenin başarısı için kaynakları ve materyalleri paylaşma,
- * Söylenenleri doğru olarak yeniden ifadeleme ve özetleme,
- * Önemli katkısı olan üyeleri gerektiğinde kutlama,
- * Kültürel, etnik ve bireysel farklılıklara saygı gösterme.

Güdüleyici Öğrenme

Köymen (2002) okul öncesinde öğrencilerde görülmeyen güdülenme sorununun ilköğretimde üçüncü sınıftan itibaren kendini gösterdiğini, değişik koşullar ve ölçümlerle yapılan araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin pek çoğunun okulda öğretilenleri aptalca, tekdüze, sıkıcı ve günlük yaşamla ilgisi olmayan şekilde nitelendirdiklerini iddia etmektedir. Geleneksel yada öğretmen merkezli eğitim anlayışında dışsal denetim kullanılmakta bu durum ise içsel denetimin gelişmesini engellemektedir (Deci ve Ryan, 1985; Kohn,1991; Lepper ve Greene, 1975; Raffini,1993; Köymen, 2002).

Güdüleyici öğrenme yaklaşımı öğrenciyi dış etkenlere bağımlı hale getiren ve öğrenmeye yabancılaştıran dışsal denetim yerine içsel güdülenmeyi koyar. Özgürce araştırma, kendi gücünü deneme, sonuca ulaşma ve sorun çözme içsel güdülenmenin temel yapı taşlarıdır. Bu yaklaşıma göre birey başkaları istediği yada zorunlu olduğu zaman değil, ancak kendisi için isteyerek öğrendiği zaman daha anlamlı bir öğrenme oluşabilir.

Durumlu Öğrenme

Ataizi (2002) durumlu öğrenmeyi okul ile gerçek yaşam arasındaki kopukluğun giderilmesine dönük felsefik yaklaşımın öğretme - öğrenme süreçlerine yansımaları olarak tanımlamaktadır. Durumlu öğrenme yapıcı kuram içinde yer almaktadır ve bu kurama göre öğrenme, deneyimlerin oluşturduğu yapıdaki anlamsal değişimlerdir.

Yapıcı kurama göre öğrenciler, yeni uyarıcıları hem kendi bilgilerine göre (bilgi işleme kuramı) hem de çevrede bulunanlara göre (durumlu biliş kuramı) yapılandırır. Her iki biçimde de öğrenciler, öğrenme durumuna beyinleri boş olarak (tabula rasa) gelmezler. Öğrenciler yeni bilginin edilgin birer alıcıları değil, etkin algılayıcıları ve öğrencilerdir. Yapıcı görüş öğrenmeyi, öğrencilerin varolan bilgilerinin toplumsal bağlam ve çözülecek sorun arasındaki etkileşimi olarak açıklar (Ataizi,2002).

Durumlu öğrenme uygulaması için öğretmenlere ilkeler (Brooks ve Brooks, 1993):

1. Öğrencinin düşüncelerini, ilgi ve gereksinimlerini araştırma ve değer verme,
2. Öğretimi öğrencilerin kişisel varsayımlarına göre tasarlama, öğrencilerin kendi görüşlerine dayalı olarak araştırma yapmalarına ve öğrenmelerine izin verme,
3. Öğrencilerin günlük etkinlikler ile ders programları arasında ilişki kurmalarına yardımcı olma,
4. Dersi küçük bilgi parçacıklarına göre değil, büyük fikirlere göre yapandırma,
5. Öğrencinin öğrenmesini günlük olarak değerlendirme.

Yaratıcı Öğrenme:

Yaratıcı düşünme daha çok özgün bir düşünce kavramı yada yapıt oluşturmayla ilgilidir. Kavramlar arasında ki ilişkilerden yeni kavramlar yada düşünceler üretmek olarak tanımlayabileceğimiz yaratıcı düşünce Ravlinson (1995) tarafından daha önce aralarında ilişki kurulmamış nesnelere yada düşünceler arasında ilişki kurulması olarak tanımlanmıştır. Yaratıcı düşünmenin gelişmesi için gerekli olan tutumlar (Yıldırım,1999) şunlardır:

- ✓ Farklı olmayı göze alabilme,
- ✓ Çabuk (aceleci) karar vermeme,
- ✓ Esnek biçimde düşünebilme,
- ✓ Hızlı akıl yürütme,
- ✓ Konuya çabuk odaklaşabilme,
- ✓ Kendine karşı özgüvenin yüksek olması,
- ✓ Mükemmeliyetçi olmama,
- ✓ Her şeyi siyah beyaz görmeme,
- ✓ Mizah duygusuna sahip olma,
- ✓ Hayal gücünü kullanabilme.

Bu tutumlarla birlikte yaratıcılık, bazı beceriler de gerektirir (Perkins, 1991). Bunlar:

- Yaratıcılık yoğun bir istek ve çaba gerektirir.
- Yaratıcılık dışsal güdülenmeden çok içsel güdülenme gerektirir.
- Yaratıcılık, düşüncelerin yeniden şekillendirilmesini gerektirir.
- Yaratıcılık bazen yoğun çalışmaların sonunda, zihnin serbest olduğu bir anda oluşabilir.
- Yaratıcılık zihnin orta noktasından çok uç kısmında çalışmayı gerektirir.

Yaratıcılığın 4 temel boyutu vardır. Bunlar akıcılık, esneklik, özgünlük ve ayrıntılaşma olarak sıralanırlar. (Fisher, 1995):

- Akıcılık: Karşılaşılan sorunlara hızlı ve akıcı bir şekilde çözümler üretebilmeyi ifade eder. Olabildiğince fazla yaratıcı çözümler üretmek beyin fırtınası tekniğinin temelidir.
- Esneklik: Bir sorunu çözerken özgür düşünebilme becerisidir. Kalıplardan sıyrılmış olmayı ve çok yönlü bakış açısına sahip olmayı gerektirir.
- Özgünlük: Bir soruna alışılmadık ve farklı çözümler üretebilme becerisidir. Örneğin araba tekerleğinin kullanım alanları sorulduğunda genellikle herkes tarafından söylenenlerin dışında farklı ve ilginç seçenekler oluşturabiliyor musunuz?
- Ayrıntılaşma : Verilen basit bir uyarıcıya eklemeler yaparak geliştirme.

2. BÖLÜM

GELİŞİM DÖNEMLERİ

Giriş

Bu bölümde gelişim kuramları hepsi ayrı ayrı başlıklar altında olmak üzere kısaca ele alınacaktır. Bir öğretmen açısından, gelişim dönemlerini ve her dönemin kendine özgü özellik ve çatışmalarını bilmesi, karşısında ki öğrenci kitlesini, yaşına ve içinde bulunduğu gelişim döneminin özelliklerine göre değerlendirebilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Örneğin ergenlik dönemindeki bir öğrencinin abartılı el kol hareketleri ve yüksek ses tonu kullanarak konuşmasının, döneme ilişkin bir özellik olduğunu; bu dönemde ergenin ne yaparsa yapсын kendini tam ifade edemeyeceği ve yanlış anlaşılacağı gibi bir kaygıdan dolayı aşırı bir heyecan ve panik içinde sanki kavga eder,yada argodaki karşılığı ile 'horozlanır' gibi konuştuğunu bilmek kuşkusuz öğretmenin davranışını olumlu yönde etkileyecektir.